

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

33

ਹੁਕਮੁ

ਭਾਗ - 9

‘ਖੜੀ’

ਹੁਕਮੁ

ਭਾਗ-੯

ਮਮਤਾ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦੀ 'ਖੁਸ਼ਬੋਂ' ਗੁੜ੍ਹ-ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। 'ਅਨੁਭਵ' ਦੀ ਥਾਂ, ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਘੋਖਣ ਤੇ ਪਰਖਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਏਥੇ, ਕਿਉਂ? ਕਿਆ? ਕੈਸੇ? ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਪਿਆਰ' ਕੋਈ 'ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਾ' ਜਾਂ 'ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤ' ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਵਿਗਸ਼ ਕੇ, ਖਿੜ ਕੇ, ਬਾਹਰਲੇ ਰੂਪ ਨੂੰ 'ਸੁਗੰਧਿਤ' ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਿਕਨਾਤੀਸ ਵਾਂਗੂ, ਹਰ ਕੋਮਲ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਕਿਉਂ ਦੀ ਪੁੰਡੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, 'ਪਿਆਰ' ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ (?) ਬਣਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ 'ਸਿਫਰ', ਖਿੰਡ-ਪੁੰਡ ਕੇ, ਛੋਕਾ, ਫਿੱਕਾ ਤੇ ਸੁੰਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਜੀਵਨ 'ਕੋਰਾ', 'ਸੱਖਣਾ', 'ਹਨੇਰਾ' ਤੇ 'ਮੁਰਦਾ' ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ ਕਿਤੀ ਜੋਬਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਿਨੁ ਸੁਕਿ ਗਏ ਕੁਮਲਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੨੯)

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਰਸ, ਸੰਗੀਤ, ਸੰਪੂਰਣਤਾ ਅਤੇ 'ਸੱਚ' ਦਾ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਕੇ, ਇਕ 'ਸੁਰ' ਹੋ ਕੇ, ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਪਵਿੱਤਰ, ਸੂਖਮ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਕੇ, ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਕੈਦ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਨਿਰਜੀਵ, ਨਿਰਬਲ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਦੁਖਾਂ ਭਰਿਆ ਘੋਰ ਨਰਕ ਹੈ .... 'ਮੈਂ' ..... 'ਮੈਂ' ..... ਦੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਫਰਾਟੇ ਮਾਰਦਾ, ਕੋਲੇ ਵਾਂਗ ਕਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਬਹਿਮੰਡ ਨੂੰ ਕਲੰਕਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਛੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ, ਟਹਿਕਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਦੂਜਾ, ਕੋਲੇ ਵਾਂਗ 'ਕਾਲਾ ਸਿਆਹ'। ਈਰਖਾ ..... ਦਵੈਤ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਬਲਦੇ ਜੀਵ !

ਪਿਆਰ.....ਕੋਝ, ਅੰਗੁਣ, ਈਰਖਾ ਤੇ ਦਵੈਤ ਪ੍ਰਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਤੁ ਅਪਰਾਧ ਕਰਤ ਹੈ ਜੇਤੇ॥ ਜਨਨੀ ਚੀਤਿ ਨ ਰਾਖਸਿ ਤੇਤੇ॥ .....
ਜੇ ਅਤਿ ਕੌਪ ਕਰੇ ਕਰਿ ਧਾਇਆ॥
ਤਾ ਭੀ ਚੀਤਿ ਨ ਰਾਖਸਿ ਮਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੪੨੮)

ਇਹ ‘ਪਿਆਰ’ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ –

1. ਪੀਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
2. ਜੀਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
3. ਬੀਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
4. ਹੰਢਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

‘ਕਿਉਂ’, ‘ਕਿਆ’ ਤੇ ‘ਕੈਸੇ’ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਨਮੋਲ ਰਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਉਹਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ, ਇਹ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਚਿੰਤੇ ਹੀ ਆ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸੌਟੀਆਂ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਦਾ ਭੁਲੇਖੇ, ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਛੁੱਥੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹ ‘ਰੱਬੀ ਦਾਤ’, ਉਹਦਾ ‘ਹੁਕਮ’ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਬਿਆਨ, ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਹੈ ..... ‘ਪਿਆਰ’।

ਸਾਚੁ ਕਹੋ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ॥

(ਸੂਝੈ ਪਾ: ੧੦)

ਮਨ ਰੇ ਕਿਉ ਛੂਟਹਿ ਬਿਨੁ ਪਿਆਰ॥

(ਪੰਨਾ-੬੦)

ਪਿਆਰ ਦੀ ‘ਅੱਗ’, ਇਹ ‘ਚਿਣਗ’, ਕਿਥੋਂ ਮਿਲੇ ? ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਿਆਣੀ ‘ਬੋਬੀ’ ਆਪਣੇ ਰੁਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ‘ਅੱਗ’ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੁਝਣ ਦਿੰਦੀ। ਉਹ ‘ਹਾਰੇ’ ਵਿਚ ਪਾਥੀ ਦੱਬ ਦਿੰਦੀ, ਜੋ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮਘੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਅੱਗ’ ਚਾਹੀਦੀ ਹੁੰਦੀ, ਉਹ ਬੋਬੀ ਦਾ ਬੂਹਾ ਜਾ ਖੜਕਾਉਂਦੀ ਤੇ ਉਸ ਪਾਥੀ ਵਿੱਚੋਂ ਭੋਰਾ ਚੰਗਿਆੜੀ ਚੱਪਣ ਵਿਚ ਪੁਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਬਾਲੁ ਲੈਂਦੀ। ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਬਲ ਪੈਂਦੇ। ਜਿਹੜੇ, ਇਸ ਅੱਗ ਦੀ ‘ਤਲਬ’ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਬੁਝੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਕ ਪਾਸੇ ‘ਰੌਸ਼ਨੀ’, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ‘ਹਨੇਰਾ’ ਦੋਨੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੁਤਜ਼ਾਤ, ਸਵੇ-ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ।

ਜਿਥੇ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਫਰਤ ਨਹੀਂ।
ਜਿਥੇ ਨਫਰਤ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦਾ।

ਇਹ ‘ਪਿਆਰ-ਚਿਣਗ’ ਵਾਸਤੇ ‘ਬੋਬੀ’ ਦੇ ਘਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਪਾਥੀਆਂ ਵਿਚ, ‘ਪਿਆਰ-ਦੀ ਅੱਗ’ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਾਵੇ, ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ-ਅੱਗ ਦੀ ਇਕ ਚੰਗਿਆੜੀ ਲੈ ਆਵੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ‘ਰੂਹ’ ਨੂੰ ‘ਪਿਆਰ’ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਰੁਸ਼ਨਾ ਲਵੇ। ਇਹ ‘ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ’ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਵੱਜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਉਸੇ ਨੂੰ ਸੁਣੇਗੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ‘ਪਿਆਰ-ਅੱਗ’ ਦੀ ਸਿਕ ਹੋਵੇ। ਫੇਰ ਇਹ ‘ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ-ਅੱਗ’ ਆਪੇ ਹੀ ਫੈਲ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਛੁੱਲਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਫੈਲਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਮਘੀ ਹੋਈ ਚੰਗਿਆੜੀ ਨਾਲ ਅੰਗੀਠੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੋਲੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ 'ਮੁੱਘ' ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਉਸ 'ਚੰਗਿਆੜੀ' ਨੇ ਆਪਾ ਮਿਟਾ ਕੇ ਅੱਗ ਦਾ ਭਾਂਬੜ ਬਾਲ
ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਉਹ 'ਚੰਗਿਆੜੀ' ਹੈ ਕਿੱਥੇ ? ਮਿਲੇ ਕਿੱਥੋਂ ? 'ਬੋਬੀ' ਦੇ ਹਾਰੇ ਵਿੱਚੋਂ।
ਬੁਝੇ ਹੋਏ ਕੌਲਿਆਂ ਦੀ ਕੀ ਹੈਸੀਅਤ ਹੈ ? ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ ਕਾਲੇ ਕੌਲਿਆਂ
ਨਾਲ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘੇ, ਹੱਥ ਲਾਵੇ, ਮੁੰਹ ਸਿਰ ਕਾਲਾ ਹੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਣਾ-
ਮੁੰਹੀ ਕੌਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ 'ਮਘਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ' ਰੱਖ ਦਿਓ, ਉਹ ਕਾਲੇ
ਕੋਲੇ, ਲਾਲੋ-ਲਾਲ ਅੱਗ ਦੇ ਸ਼ੋਅਲੇ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਲਾਟਾਂ ਬਲ੍ਹ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਚਾਰੇ
ਪਾਸੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਫੈਲਾ ਕੇ, ਲਾਟਾਂ ਅਰਪਣ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਬੁਝੇ ਹੋਏ
ਕੋਲੇ ਹਾਂ। ਹੰਕਾਰ, ਆਕੜ, ਲੋਭ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਤੋਂ ਬਲ੍ਹ ਕੇ ਬਣੇ ਹੋਏ
ਕਾਲੇ ਕੋਲੇ। 'ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ' ਦੀਆਂ ਮੁੱਢੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲੇ। ਲਾਲਸਾ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ। ਕਾਰਾਂ,
ਕੋਠੀਆਂ, ਸੋਨਾ, ਐਸੋ-ਇਸ਼ਰਤ ਅਰਾਮ ਵਿਚ, ਡੱਬੇ, ਕਾਲੇ ਸਿਆਹ ਕੋਲੇ।

ਬਾਸਨ ਕਾਰੋ ਪਰਸੀਐ ਤਉ ਕਛ ਲਾਗੈ ਦਾਗਾ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੨੧)

ਜਿਉ ਕਾਜਰ ਭਰਿ ਮੰਦਰੁ ਰਾਖਿਓ ਜੋ ਪੈਸੈ ਕਾਲੂਖੀ ਰੇ॥ (ਪੰਨਾ-ਪ੩੫)

ਬੰਦੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਗੰਦਾ, ਗੰਦਗੀ ਉਤੇ ਫ਼ਖਰ ਕਾਹਦਾ? ਇਸ ਗੰਦ ਦੇ ਢੇਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀਏ? ਰੋਜ਼ ਨਹਾ ਧੋ ਕੇ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਕੀਮਤੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਹ ਕੱਪੜੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਹੀ ਮੈਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੋਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ਸਾਡਾ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਗੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ? ਅਸੀਂ ਅਨਮੋਲ ਪਦਾਰਥ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਦੱਧ ਵਰਗਾ ਰਤਨ ਢਿੱਡ

ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਦੁਰਗੰਧ ਛੱਡਦੇ ਹਾਂ। ਪਾਣੀ ਵਰਗਾ ਨਿਰਮਲ ਪਦਾਰਥ ਵੀ, ਦੇਹੀ ਅੰਦਰ ਦੀ ਸੜਿਹਾਂਦ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਏਹੀ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਦੀ ਹਰ ਮੈਲ ਧੋ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਦਬੋ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬੰਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਵੀ ਦੁਰਗੰਧਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈੜੀ ਹੈ। ਇਹ ਖਿੰਡਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਚਾਰੋਂ ਪਹਿਰ ਕੁਲਝਦਾ, ਸੜਦਾ, ਖਪਦਾ ਅਤੇ ਤਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਫਰਤ ਤੇ ਈਰਖਾ ਦੀਆਂ ਭਾਫਾਂ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਫਾਂ ਵਿਚ ਐਨੀ ਤਪਸ਼ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਝੁਲਸਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ‘ਸਣਕਪੜੀ’ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਰਾਸ਼ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਇਕ ਮਾਈ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁਤੇ-ਸਿਧ ‘ਫਲਾਣੀ’ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ‘ਸਣ ਕਪੜੀ ਅੱਗ’ ਲੱਗ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਨਫਰਤ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਮੱਚ ਉੱਠੀਆਂ। ਮੈਂ ਜਲ ਕੇ ਕੋਲਾ ਹੋ ਗਈ। ਨਫਰਤ ਦੀ ਏਸ ‘ਅੱਗ’ ਵਿਚ ਐਨੀ ਤਪਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਭੁੰਨ ਕੇ, ਇਹ ਨਫਰਤ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ, ਮੁੜਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਭਸਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੀਉ ਤਪਤੁ ਹੈ ਬਾਰੋ ਬਾਰ॥

ਤਪਿ ਤਪਿ ਖਪੈ ਬਹੁਤੁ ਬੇਕਾਰ॥

(ਪੰਨਾ-੯੯੧)

ਚੌਗਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਧਾਤਾ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਜੂਨ, ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਿਰਜਿਆ ਹੋਇਆ, ‘ਆਪਣੇ ਰੂਪ’ ਵਿਚ.....ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਕਰੂਪ’ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਰੱਬ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੰਨ ਦਿੱਤੇ ਅਸੀਂ ਪੜਵਾ ਲਏ। ਸਾਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਸਿੰਗਾਰ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰੋਮ ਦਿੱਤੇ, ਅਸੀਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਹਨੇ ਸਾਨੂੰ ਏਨੇ ਸੋਹਣੇ ਸ੍ਰੁਪ ਵਿਚ ਸਾਜਿਆ ਅਤੇ ‘ਅਸਰਫਲ ਮਖਲੂਕਾਤ’ ਬਣਾਇਆ, ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਮਨੋ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਨਿਗਾਦਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਖੁਦ, ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਨਰਕ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਸਗਲੀ ਮੁਈ ਝੂਠੈ ਧੰਧੈ ਮੋਹੁ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੩)

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ ਬਣਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਭੇਜਿਆ। ‘ਪਿਆਰ’ ਦੀ ਲੋਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਹਨੇ ਸਾਨੂੰ ‘ਪੁੱਤਰ’ ਬਣਾਇਆ। ਸਮੁੱਚੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਅੰਦਰ, ਉਹਨੇ ਜੋ ਵੀ ਸੁਜਿੰਦ ਤੇ ਨਿਰਜਿੰਦ ਘੜਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਅਛੋਪ ਹੀ, ਆਪਣੇ ਕਰਤਾ ਦੇ ‘ਹੁਕਮ’ ਅੰਦਰ ਭੁਗੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਹ ਹੱਡ-ਮਾਸ ਦਾ ਪੁਤਲਾ, ‘ਬੰਦਾ’ ਉਹਦੀ ਹੁਕਮ-ਅਦੂਲੀ ਕਰਕੇ ਦੁੱਖ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ‘ਮੈਂ-ਮੇਰੀ’ ਦੇ ਨਸ਼ੇ

ਵਿਚ ਉਹਦਾ 'ਸਾਨੀ' ਬਣ ਬੈਠਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਕਿਤਘਣ, ਨਾ-ਸ਼ੁਕਰੇ, ਘੰਭੀ, ਕਰਤੂਤੀ, ਮਨਮਤੀਏ, ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਉਹਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਉਹਦਾ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਉਹਦੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਤੁਕਮ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਪਹੁਦਰਾ ਹੋ ਕੇ 'ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ' ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਤਾਂ ਘਾਹ-ਫੂਸ ਕਿਤੇ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਲੇਖੇ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਸੂਆਂ ਦਾ ਢਿੱਡ ਪਾਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਲਣ ਬਣ ਕੇ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ, ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਏਥੋਂ ਤੀਕ ਦਰੱਖਤ, ਪੱਤੇ, ਟਹਿਣੀਆਂ ਸਾਡੇ ਤੇ **ਪਰਉਪਕਾਰ** ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਨਿਵਾਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਵਾ ਨਾਲ ਝੂਮ-ਝੂਮ ਕੇ, ਉਸ ਮਾਲਕ ਦਾ, ਸ਼ੁਕਰ, ਸ਼ੁਕਰ, ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਅਕ੍ਰਿਤੁਘਣ ਹੋ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

ਬੇਗੀ....ਸਾਨੂੰ ਮਿੱਠੇ-ਮਿੱਠੇ ਬੇਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਘਣੀ ਛਾਂ ਜੇਠ-ਹਾੜ੍ਹ ਦੀ ਤਪਦੀ ਲੂ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਠੰਢ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੇਗੀ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹਦੇ ਬਦਲੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਬੇਰਾਂ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਫਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਪੱਤੇ ਛਾਂਗ ਕੇ ਬੱਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹਦੇ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਵਾੜ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹਦੀ ਲੱਕੜੀ ਨੂੰ ਚੀਰ-ਫਾੜ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਉਹਦੀਆਂ ਖੜਾਪੜਾਂ ਦਾ ਬਾਲਣ ਬਣਾ ਕੇ ਅੰਨ-ਪਾਣੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹਦੇ ਕੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਮਘਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਹਵਾ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਬੁੱਲਿਆਂ ਨਾਲ ਉੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨੰਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਸ਼ੁਕਰੇ ਬੰਦੇ ਲਈ ਬੇਗੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ‘ਆਪਾ-ਵਾਰਨ’ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦਾ ‘ਭਾਣਾ’ ਮੰਨਦੀ ਹੈ।

ਉਹ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਤੁਕ ਨੂੰ ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ –

ਫਰੀਦਾ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹਢਾਇ॥ ਪੰਨਾ-੧੩੯੧-੮੨)

ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਕਰਮ-ਫੁਰਮਾਈ ਤੇ ਨਹੋਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਇਨਾਤ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਅਨਮੋਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੀਏ ਵਰਤੀਏ, ਹੰਦਾਈਏ, ਤੇ ਅਸੀਂ .....ਨਾਮੁਕਰੇ, ਖੁਦਗਰਜ਼ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸੌਚਦੇ ਹਾਂ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ, ਦਿੰਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ‘ਮੈਂ-ਤੇ-ਮੇਰੀ’ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਵਾਧੇ ਲਈ, ਕੋਝੇ ਤੋਂ ਕੋਝਾ, ਜਲੀਲ ਗੁਨਾਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹਉਮੈ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਹਨੇ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ,

ਬਗਾਬਗੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਜੇ ਵੱਸ ਚਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਉਤੇ 'ਫਤਹਿ' ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼
ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਕਿਤਘਣ !

ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਰਿਆ ਦਾਤਾਰਾ॥

(ਪੰਨਾ-੯੭੬)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ 'ਲੇਪੋਕੇ' ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਫਿਤਰਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਐਨ 'ਉਲਟ' ਹੈ,
ਕੀ ?

ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇ ਕੈ ਭਲਾ ਮਨਾਏ। (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੨੮/੧੫)

ਪਰ ਅਸੀਂ 'ਦੇ ਕੇ' ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਂਦੇ, 'ਲੈ ਕੇ' ਭੀ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਲੋਚਦੇ।
ਸੁਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਾਡੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਵਿਚ 'ਲੈਣ' ਦਾ ਹੀ ਸੁਭਾਉ ਬਣਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ। 'ਦੇਪੋਕੇ' ਦੀ ਬਜਾਏ, 'ਲੇਪੋਕੇ' ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਨੂੰਨ
ਅਨੁਸਾਰ 'ਦੇ ਕੇ' ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ, ਖੁਆਹਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਕੇ, ਕੂੜ ਦੀ
ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਦੁਹਾਈਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ, ਪੁੰਨ-
ਦਾਨ ਦਾ ਢਕੌਸਲਾ ਰਚਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਉਪੱਰਲੇ ਮਨੋ ਰੱਬ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨਾ
ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਝੂਠੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ, ਜਾਇਜ਼-ਨਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕੇ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੀਆਂ
ਗਰਜ਼ਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਪਰ ਉਹ, ਜਾਣੀ-ਜਾਣ, ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ, ਅੰਤਰਾਮੀ ਹੈ। ਸਦਾ ਸਾਡੇ ਅੰਗ-
ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਿਆਲੂ ਹੈ। ਉਹਦੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪਾਈਏ ?

ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਿਡੀਆਂ ਬਾਣੀ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ —

ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ॥

(ਪੰਨਾ-੯੮੨)

ਬੜੇ-ਬੜੇ ਪੀਰ ਪੈਰੀਬਰ, ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ, ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਚਿਰਾਂ
ਤੋਂ ਹੋਕੇ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਲਾਹੀ ਸੱਦ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਸਿਰਜਣਹਾਰ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਭੇਜਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਭੇਜਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਨਾਮੁ ਰਹਿਓ ਸਾਥੂ ਰਹਿਓ ਰਹਿਓ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦੁ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੨੯)

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਬੁੱਝਦੇ ਵੀ, ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ,
ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ 'ਸ਼ਰਧਾ'। ਅਸੀਂ ਭਰਮਾਂ
ਵਿਚ ਗ੍ਰਹੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਛੁੱਬੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਸ ਇੱਕੋ
ਉਪਦੇਸ਼ 'ਗੁਰਮੰਤਰ' ਤੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋਏ ਬੇਠੈ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਸੁਰਤ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਹੈ।

ਇਸ ਨਰਕ ਕੰਡ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਰਾਹ ਹੈ —

1. ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ 'ਮੱਘਦਾ' ਹੋਇਆ ਕੋਲਾ,
  2. 'ਬੋਬੀ' ਦੇ ਹਾਰੇ ਦੀ 'ਚੰਗਿਆੜੀ'।
  3. ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ 'ਚਰਨ ਪੁੜਿ'।
  4. 'ਛੋਹ'
  5. 'ਪਿਆਰ',
  6. 'ਨਿਘ', 'ਨਾਮ'

ਪਹਿਲਾਂ ‘ਮਰਨਾ’ ਕਬੂਲ ਕਰਕੇ, ਪਿਆਰ ਵਿਚ ‘ਮੋਏ’ ਬੰਦੇ, ਗਗਨਾਂ ਵਿਚ ਉਡਾਗੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਨੇ। ਇਸ ‘ਮਰਨ’ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ‘ਲਾਲ-ਰੰਗ’ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ। ਰੂਹ ‘ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ’ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ‘ਲਾਲੀ’ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾ ਵਜੂਦ ਕਾਲੇ ਕੌਲੇ ਵਾਂਗ ਰਹੇਗਾ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ ‘ਰੂਹ’ ਲਾਲ ਹੋ ਕੇ ਲਿਸ਼ਕੂ। ਕੋਲਿਆਂ ਦੀ ‘ਕੀਮਤ’ — ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ‘ਮਘ’ ਕੇ, ‘ਲਾਟਾ’ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲੇ ਕੋਲੇ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, 'ਆਪ' ਖਾਕ ਬਣ ਕੇ ਆਪਾ ਵਾਰ ਕੇ, ਅਨੰਤ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ।

ਮੁਏ ਬਿਨੁ ਜੀਵਨੁ ਨਾਹੀ॥ (ਪੰਨਾ-੯੫੫)

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੂ ਮਰੈ ਹੁਕਮੈ ਬੁਝੈ ਸੋਇ॥ (ਪੰਨਾ-ਪਪਪ)

ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਤਾ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਅਉਰੂ ਕੈਸੀ ਚਤੁਰਾਈ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨੨)

આપુ ગવાએ સેવા કરે તા કિછુ પાએ માનુ॥ (ખંડ-૪૨૪)

ਦੂਜੇ ਲੜਕਾਂ ਵਿਚ —

1. ਆਪਣਾ 'ਆਪਾ ਵਾਰ' ਕੇ,
  2. ਹਉਮੈ-ਵੇੜੀ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਤੋਂ ਮਰ ਕੇ,
  3. 'ਰਾਖ' ਬਣ ਕੇ

ਹੀ ਆਪਣੇ 'ਸ਼ੁ-ਸਾਗਰ', 'ਪ੍ਰੀਤਮ' ਦੀ 'ਚੁਕਮ' ਰੂਪੀ 'ਜੀਵਨ ਰੋਂ' ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਚਾ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਣਿਆ॥
ਗਰਮਤੀ ਆਪ ਗਵਾਇ ਸਚ ਪਛਾਣਿਆ॥

ਸਿਰਫ, ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ, ਆਤਮਿਕ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਾਂ 'ਅਨੁਭਵ' ਦੁਆਰਾ ਹੀ
ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ —

ਬੁੱਝਿਆ
ਸੀਝਿਆ
ਚੀਨਿਆ
ਪਹਿਚਾਣਿਆ
ਮੰਨਿਆ
ਕਮਾਇਆ
ਮਾਣਿਆ

ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਤਾ ਹਰੀ ਕੇਰਾ ਸੋਈ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਏ॥   (ਪੰਨਾ-੪੪੦)

ਏਕੋ ਏਕੁ ਸਭੂ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ॥
ਹੁਕਮੁ ਬੂਝੈ ਤਾਂ ਏਕੋ ਜਾਣੈ॥   (ਪੰਨਾ-੧੧੭੯)

ਹੁਕਮੁ ਬੁੱਝਿ ਜਨ ਭਏ ਨਿਹਾਲਾ ਇਹ ਭਗਤਾ ਕੀ ਘਾਲਣਾ॥   (ਪੰਨਾ-੧੦੨੨)

ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਇਹ ਅਨੋਖੀ ਖੇਡ 'ਚੌਥੇ ਪਦ' ਦੇ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਪਿੰਮ-
ਮੇਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ, ਗੁਰਮੁਖ, ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ, ਤੱਤ-ਜੋਗ ਕਾ ਬੇਤਾ,
ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਬੁੱਝ-ਬੁਝਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚੱਲ
ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਹੁਕਮਿ-ਰਜਾਈ-ਚਲਣ' ਦੀ ਪਿੰਮ ਖੇਲ ਨੂੰ —

ਤਤੀਆਂ ਤਵੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ,
ਬਲਦੀ ਰੇਤ ਸਿਰ ਤੇ ਪਵਾ ਕੇ,
ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਕੇ,
ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਕੇ,
ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣਾ ਕੇ,
ਬੰਦ-ਬੰਦ ਕਟਵਾ ਕੇ,
ਖੋਪਰੀਆਂ ਲੁਹਾ ਕੇ,
ਚਰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ,
ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਚਿਰਵਾ ਕੇ,
ਸਵਾ-ਸਵਾ ਮਣ ਪੀਹਣ ਪੀਸ ਕੇ,

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰਵਾ ਕੇ,
ਨੰਗੇ ਪਿੰਡੇ ਪਾਲਾ ਕੱਕਰ ਸਹਾਰ ਕੇ,
ਹੀ, ਖੇਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਾਂ ਜੀ! ਇਹ ਅਚਰਜ ਇਲਾਹੀ 'ਪ੍ਰਮ-ਖੇਲ' —

ਪਿਆਰ ਮਸਤੀ ਵਿਚ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ,
ਅਲੋਕਿਕ ਆਤਮਿਕ ਅਹਿਲਾਦ ਵਿਚ,
ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ,
ਆਤਮ ਚਾਉ ਦੇ ਉਮਾਹ ਵਿਚ,
ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ,

ਹੀ ਖੇਡੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮਿ-ਰਜਾਈ-ਚਲਣਾ' ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਪ੍ਰਮ-
ਖੇਲ ਵਿਚ —

ਸੂਲੀ	—	ਸੂਲ
ਅੱਗ	—	ਠੰਡੀ ਠਾਰ
ਸ਼ੋਅਲੇ	—	ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ ਦਾ ਤਾਜ
ਚਿਖਾ	—	ਛੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੇਜ
ਦੁੱਖ	—	ਦਾਤ
ਪੀੜਾ	—	ਲਾਡ
ਝਿੜਕਾਂ	—	ਮਿੱਠੀਆਂ
ਵੈਰੀ	—	ਮੀਤ
ਬੁਰਾ	—	ਭਲਾ
ਕਲਜੁਗ	—	ਸਤਿਜੁਗ

ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਉੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ, ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ
ਇਲਾਹੀ 'ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ' ਸੌਮੇ ਵਾਂਗ, ਇਉਂ ਛੁੱਟ ਕੇ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ —

ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੂ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ॥

(ਪੰਨਾ-੪)

ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ॥
ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਨਕੁ ਮਾਂਗੈ॥

(ਪੰਨਾ-੩੯੪)

ਦੁਖੁ ਨਾਹੀ ਸਭੁ ਸੁਖੁ ਹੀ ਹੈ ਰੇ ਏਕੈ ਏਕੀ ਨੇਤੈ॥
ਬੁਰਾ ਨਹੀ ਸਭੁ ਭਲਾ ਹੀ ਹੈ ਰੇ ਹਾਰ ਨਹੀ ਸਭ ਜੇਤੈ॥੧॥
ਸੋਗੁ ਨਾਹੀ ਸਦਾ ਹਰਖੀ ਹੈ ਰੇ ਛੋਡਿ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਲੇਤੈ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਨੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹੈ ਕਤ ਆਵੈ ਕਤ ਰਮਤੈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੦੨)

ਜੇ ਪਾਸਿ ਬਹਾਲਹਿ ਤਾ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧੀ ਜੇ ਮਾਰਿ ਕਢਹਿ ਭੀ ਧਿਆਈ॥
(ਪੰਨਾ-੨੫੭)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ —

ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਤੇ
ਤੀਰ ਦੀ ਨੌਕ ਤੇ
ਅੱਗ ਦੇ ਸ਼ੋਅਲੇ ਵਿਚ
ਜ਼ਖਮ ਦੇ ਫੱਟ ਵਿਚ
ਫੱਟ ਦੀ ਪੀੜ ਵਿਚ
ਪੀੜ ਦੀ ਚੀਸ ਵਿਚ
ਠੰਢ ਦੀ ਠਾਗੀ ਵਿਚ
ਠਾਗੀ ਦੀ ਕੰਬਣੀ ਵਿਚ
ਕੈਦ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਵਿਚ
ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀ ਦੀ ਇਕੱਲ ਵਿਚ
ਛਿੱਡ ਦੀ ਭੁੱਖ ਵਿਚ
ਭੁੱਖ ਦੇ ਡੋਬੇ ਵਿਚ
ਪਿਆਸ ਦੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਵਿਚ
ਮੌਤ ਦੇ ਪੈਗਾਮ ਵਿਚ
ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸੱਲ ਵਿਚ
ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਦਰਦ ਵਿਚ
ਦਰਦ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ
ਜੀਵਨ ਦੀ ਭੁੜਤਣ ਵਿਚ

ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਸਨੇਹੜਿਆਂ’ ਨੂੰ —

ਸੁਣਦਾ
ਬੁੱਝਦਾ
ਮੰਨਦਾ
ਮਾਣਦਾ
ਮੌਲਦਾ
ਕਮਾਊਂਦਾ

ਹੋਇਆ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ‘ਰਜ਼ਾ’ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ‘ਆਪੇ’ ਨੂੰ —

ਵਾਰਦਾ
ਘੋਲ ਘੁਮਾਊਂਦਾ
ਕਦਮਾਂ ਵਿਚ ਵਿਛਾਊਂਦਾ
ਧੂੜੀ ਵਿਚ ਰੋਲਦਾ
ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦਾ

ਹੋਇਆ, ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ’ ਵਿਚ —

ਅਲਮਸਤ ਮਤਵਾਰਾ ਹੁੰਦਾ
ਚਾਉਂ ਵਿਚ ਵਿਗਸਦਾ
ਰਸ ਵਿਚ ਮੌਲਦਾ
ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੇਪਨਾ ਦੀ ਪੀਂਘ ਝੂਟਦਾ
ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਉਮਾਹ ਵਿਚ
ਨਾਮ ਭੁਮਾਰੀ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ
ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ
ਮਸਤੀ ਦੀ ਬੇ-ਖੁਦੀ ਵਿਚ
ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ

‘ਰੱਬੀ-ਹੁਕਮ’ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ, ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ —

ਬੁੱਝਦਾ
ਚੀਨਦਾ
ਸੀਝਦਾ

ਪਹਿਚਾਣਦਾ

ਮਾਣਦਾ

ਹੋਇਆ 'ਕਮਾ' ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ, ਜਗਿਆਸੂ, ਅਲਮਸਤ, ਮਤਵਾਰਾ
ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣਾ 'ਆਪਾ' ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰ ਦੇ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨ'
ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ, ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ 'ਆਪਾ' ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਹੀ 'ਕੁਪ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਦ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ 'ਆਪਾ' ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ
ਆਪਣੀ 'ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ' ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਕਤ ਜਾਈਐ ਰੇ ਘਰ ਲਾਗੇ ਰੰਗੁ ॥

ਮੇਰਾ ਚਿਤੁ ਨ ਚਲੈ ਮਨੁ ਭਇਓ ਪੰਗੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੯੫)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਰੜਾ ਦੇ ਵੇਗ ਜਾਂ ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ 'ਸੁਰ' ਹੋ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ, ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ, ਇਲਾਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਕਮੁ ਬੂਝਿ ਰੰਗ ਰਸ ਮਾਣੇ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਾ ਮਹਾ ਨਿਰਬਾਣੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੮੫)

ਹੁਕਮੁ ਬਿਸਮਾਦੁ ਹੁਕਮਿ ਪਛਾਣੈ ਜੀਅ ਜੁਗਤਿ ਸਚੁ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੪੦)

ਮੀਤੁ ਕਰੈ ਸੋਈ ਹਮ ਮਾਨਾ ॥

ਮੀਤ ਕੇ ਕਰਤਬ ਕੁਸਲ ਸਮਾਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੮੭)

ਜੋ ਤੂ ਕਰਹਿ ਕਰਾਵਹਿ ਸੁਆਮੀ ਸਾ ਮਸਲਤਿ ਪਰਵਾਣੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੨੨)

ਆਗਿਆ ਮਹਿ ਭੂਖ ਸੋਈ ਕਰਿ ਸੂਖਾ ਸੋਗ ਹਰਖ ਨਹੀ ਜਾਨਿਓ ॥

ਜੋ ਜੋ ਹੁਕਮੁ ਭਇਓ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਸੋ ਮਾਬੈ ਲੇ ਮਾਨਿਓ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੦੦)

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਿ ਵੀਚਾਰਿਆ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਹੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਹੀ ਪਤਿ ਰਖਸੀ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰੇ ਸੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-ਪ੮੯)

ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ ॥

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥ ਨਾਨਕੁ ਮਾਂਗੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੮੪)

ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਖਿਆਲ ਉਪਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਬਿਬੇਕ-ਬੁੱਧੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ — ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ ਜਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ', 'ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ' ਵਾਲੀ ਹੈ ਯਾ 'ਇਲਾਹੀ ਭਾਣੇ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ? ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨ ਵਿਚ, ਹੇਠਲੀ ਵਿਚਾਰ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ —

ਹਰ ਇਕ ਚਿਤਵਨੀ ਯਾ ਖਿਆਲ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਕੋਈ 'ਭਾਵਨਾ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਭਾਵਨਾ' ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਹੀ 'ਚੰਗੀ' ਯਾ 'ਮਾੜੀ' ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ ਯਾ ਕਰਮਾਂ ਦੇ 'ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ' ਹੋਣ ਦਾ 'ਨਿਰਨਾ' ਸਾਨੂੰ 'ਭਾਵਨਾ' ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਜੋ 'ਭਾਵਨਾ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ 'ਚਣੌਤੀ' ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਦ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ 'ਚੰਗੇ' ਯਾ 'ਮਾੜੇ' ਹੋਣ ਦਾ 'ਨਿਰਨਾ' ਯਾ ਉਸ ਦੀ 'ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ' ਯਾ 'ਇਲਾਹੀ ਭਾਣੇ' ਦੀ 'ਪਰਖ' ਇਉਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ —

ਤੈਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਇਕੀ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ 'ਹਉਮੈ' ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਮਾਇਕੀ 'ਅ-ਸੁਰੀ' ਅਉਗੁਣ ਉਪਜਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਕਰਮ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' 'ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ' ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਜਿਹਾ ਕਿ ਖੁਦ-ਗਰਜ਼ੀ, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ, ਨਫਰਤ, ਵੈਰ, ਵਿਰੋਧ, ਆਪ-ਸਵਾਰਬੀ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ-ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ।

ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਉਗੁਣ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਾਡੀ ਬੇ-ਸਿਦਕੀ, ਬੇ-ਮੁਖਤਾਈ ਅਥਵਾ 'ਭੁੱਲ' ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਯਾ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ —

ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ
ਮੇਤਰੀ ਭਾਵ
ਸ਼ਾਂਤੀ
ਤ੍ਰਿਪਤੀ
ਸ਼ੁਕਰ
ਸਬਰ
ਸੰਤੋਖ
ਪਰ-ਸਵਾਰਥ
ਪਰ-ਉਪਕਾਰ

ਹੱਥੋਂ ਦੇ ਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਏ
 ਬੁਰੇ ਨਾਲ ਭਲਾ ਕਰ
 ਰੋਸ ਨ ਕਾਹੂ ਸੰਗ ਕਰਹੁ
 ਮਿਠ ਬੋਲਣਾ
 ਨਿਵ ਚਲਣਾ ਆਦਿ

ਉਤਮ, ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸਭ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, 'ਆਤਮ-ਪਾਇਣ'
 ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ, ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ 'ਸਹਿਜ-ਚਾਲ'
 ਵਿਚ 'ਸੁਰ' ਹੋ ਕੇ — ਹੁਕਮ ਦੀ 'ਰੜਾ' ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਤਾ॥
 ਪ੍ਰਭ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਤਿਨਿ ਭੇਦੁ ਜਾਤਾ॥
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

(ਪੰਨਾ-੮੮੫)

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਇਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੰਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ :-

---

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 099149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55096

